

Tomasz Siudek

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

CZY BANKI SPÓŁDZIELCZE W POLSCE GENERUJĄ KORZYŚCI SPOŁECZNE DLA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH?

DO COOPERATIVE BANKS IN POLAND GENERATE SOCIAL BENEFITS TO LOCAL COMMUNITIES?

Słowa kluczowe: banki spółdzielcze, korzyści społeczne, koszty społeczne, społeczność lokalna
Key words: cooperative banks, social benefits, social costs, local community

Synopsis. W artykule przedstawiono korzyści i koszty społeczne jakie uzyskują i ponoszą lokalne społeczności z tytułu działalności banków spółdzielczych w Polsce w latach 1998-2008. Nowym elementem pracy było opracowanie mierników korzyści i kosztów społecznych działalności banków spółdzielczych na lokalnych rynkach finansowych. Z uzyskanych danych wynika, że korzyści społeczne uzyskiwali kredytobiorcy, zaś koszty społeczne ponosili depozytariusze. Podstawowym czynnikiem decydującym o korzyściach społecznych czerpanych przez kredytobiorców banków spółdzielczych były dopłaty państwa do oprocentowania kredytów preferencyjnych. Głównymi beneficjentami tych korzyści byli rolnicy, ponieważ większość kredytów preferencyjnych skierowana była na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich.

Wstęp

Banki spółdzielcze należą do grupy przedsiębiorstw społecznych, które łączą dwa atrybuty – przedsiębiorczość i społeczność. Są jednostkami ekonomii społecznej. Przedsiębiorstwa społeczne łączą trzeci sektor z sektorem prywatnym, stając się jedną z instytucjonalnych form powiązania społeczeństwa obywatelskiego z gospodarką rynkową.

Jest wiele definicji przedsiębiorstwa społecznego. Według Defourny [2005] przedsiębiorstwo społeczne, to jednostka prowadząca działalność gospodarczą, która wyznacza sobie ściśle określone cele społeczne i równocześnie inwestuje swoje nadwyżki w działalność gospodarczą lub we wspólnotę. Nie kieruje się potrzebą osiągnięcia maksymalnego zysku na rzecz akcjonariuszy lub właścicieli. Pearce [2003] określa przedsiębiorstwa społeczne jako podmioty gospodarcze, które mają społeczny cel – nie są zorientowane na tworzenie i dystrybucję kapitału oraz mają demokratyczny system zarządzania.

Cechami przedsiębiorstwa społecznego są: dobrowolne i otwarte członkostwo, przewaga celów indywidualnych i społecznych nad kapitałem, demokratyczna kontrola członków, połączenie interesów członków, użytkowników i interesu ogólnego, rozwijanie wartości solidarności i odpowiedzialności, autonomiczne zarządzanie i niezależność od władz państwowych oraz przeznaczanie nadwyżki finansowej na stały rozwój celów i usług dla członków lub wspólnych zadań [Roelants 2002].

Aiken [2005] zwraca uwagę, że przedsiębiorstwa społeczne, takie jak banki spółdzielcze podlegać będą większej lub mniejszej presji, by poświęcać misję społeczną na rzecz działalności komercyjnej. Według niego prowadzone w różnych krajach badania potwierdzają tę prawidłowość.

Analizując działalność przedsiębiorstw społecznych, w tym banków spółdzielczych, należałoby najpierw zastanowić się, czy rzeczywiście te podmioty spełniają kryteria przedsiębiorstw społecznych, tj. czy generują one korzyści społeczne dla spółdzielców i społeczności lokalnej. W artykule przedstawiono próbę takiej oceny na przykładzie banków spółdzielczych.

Cel, zakres i metodyka badań

Głównym celem badań było udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy banki spółdzielcze w Polsce w ramach swej działalności rzeczywiście generują korzyści społeczne dla środowisk lokalnych. W pracy sformułowano hipotezę badawczą, w której zakłada się, że spółdzielcy oraz społeczność lokalna uzyskują korzyści społeczne z tytułu działalności banków spółdzielczych.

Badania obejmowały cały sektor banków spółdzielczych w latach 1998-2008. Głównym źródłem danych były sprawozdania finansowe banków spółdzielczych opublikowane w Monitorze Spółdzielczym B. Informacje te zostały wykorzystane do oszacowania korzyści i kosztów społecznych jakie uzyskują i ponoszą społeczności lokalne z tytułu korzystania z produktów i usług banków spółdzielczych.

Korzyści i koszty społeczne ludności środowisk lokalnych wynikające z działalności banków spółdzielczych wyrażono za pomocą mierników bezwzględnych i względnych. Te ostatnie zostały wyrażone równaniami (1-4). Są to wskaźniki: efektywności społecznej z działalności kredytowej (ESKAO), efektywności społecznej z działalności depozytowej (ESDAO), efektywności społecznej z działalności kredytowej i depozytowej (ESKDAO) oraz efektywności społecznej z działalności ogółem (ESOAO). Miernikami bezwzględnymi korzyści i kosztów społecznych z tytułu działalności banków spółdzielczych są wyrażenia w licznikach wzorów wskaźników efektywności społecznej.

Wskaźnik efektywności społecznej z działalności kredytowej banku spółdzielczego (ESKAO):

$$ESKAO = \frac{[r_{LM} - r_L (1 - \alpha)] L}{AO} \times 100\% \quad (1)$$

Wskaźnik efektywności społecznej z działalności depozytowej banku spółdzielczego (ESDAO):

$$ESDAO = \frac{(r_S - r_{SM}) (1 - \beta) S}{AO} \times 100\% \quad (2)$$

Wskaźnik efektywności społecznej z działalności kredytowej i depozytowej banku spółdzielczego (ESKDAO):

$$ESKDAO = \frac{[r_{LM} - r_L (1 - \alpha)] L + (r_S - r_{SM}) (1 - \beta) S}{AO} \times 100\% \quad (3)$$

Wskaźnik efektywności społecznej z działalności ogółem banku spółdzielczego (ESOAO):

$$ESOAO = \frac{[r_{LM} - r_L (1 - \alpha)] L + (r_S - r_{SM}) (1 - \beta) S + D + U}{AO} \times 100\% \quad (4)$$

gdzie:

r_{LM} – średnia rynkowa stopa procentowa od kredytów na rynku finansowym (oszacowane i podane przez NBP),

r_L – średnia stopa procentowa od kredytów w banku spółdzielczym (oszacowane przez podzielenie przychodów odsetkowych od kredytów przez średnią wartość kredytów),

α – udział kwoty dopłat państwa do oprocentowania kredytów preferencyjnych w przychodach odsetkowych z kredytów ogółem banku spółdzielczego,

L – średnia kwota kredytów udzielonych przez bank spółdzielczy w badanym okresie,

AO – średnia wartość aktywów ogółem banku spółdzielczego,

r_{SM} – średnia rynkowa stopa procentowa od depozytów na rynku finansowym (oszacowane i podane przez NBP),

r_S – średnia stopa procentowa od depozytów w banku spółdzielczym (oszacowane przez podzielenie kosztów odsetkowych od depozytów przez średnią wartość depozytów),

β – stawka podatku od dochodów kapitałowych,

S – średnia kwota depozytów zgromadzonych przez bank spółdzielczy w badanym okresie,

D – wartość wypłacanej dywidendy dla członków/właścicieli,

U – wartość usług na rzecz społeczności lokalnej (konsulting finansowy dla członków BS, sponсорowanie imprez oświatowo-kulturalnych i sportowych).

Wszystkie uzyskane wyniki pracy przedstawiono w formie tabelarycznej.

Pojęcie korzyści i kosztów społecznych z tytułu korzystania przez społeczność lokalne z produktów i usług banków spółdzielczych

Problematyką korzyści i kosztów społecznych w ramach ekonomii społecznej zajmowało się wielu badaczy. Do ważniejszych pozycji z tego zakresu można zaliczyć prace: Powella [1987], Defourny i Monzon-Camposa [1992], Tomasa-Carpi [1997], Salamona i Anheiera [1997], Birkhoelzera i Lorenza [1999], Kendalla i Anheiera [1999], Amina i współautorów [2001], Westlunda [2001], Borzagi i Speara [2004], Shragge'a i Fontana [2004], Chavesa i współautorów [2005], Fernandez [2006], Leś [2008] oraz Monzona i Chavesa [2008]. Nie dotyczyły one jednak banków spółdzielczych jako podmiotów ekonomii społecznej.

W teorii spółdzielczości przyjmuje się, że spółdzielnie, jako jednostki organizacyjne powinny w środowiskach lokalnych generować pewne efekty (korzyści) społeczne. Wydaje się, że wymogi te powinny również dotyczyć banków spółdzielczych, jako spółdzielczych instytucji finansowych. Ważnym problem

w badaniach było opracowanie mierników korzyści i kosztów społecznych z tytułu działalności banków spółdzielczych. W dostępnej literaturze zagranicznej i krajowej nie znaleziono dotychczas takich opracowań.

Na początku zdefiniowano korzyści i koszty społeczne wynikające z działalności banków spółdzielczych. Za korzyści społeczne rozumie się wszelkiego rodzaju profity (pożytki) członków BS-ów oraz społeczności lokalnej, wynikające z korzystania z produktów i usług banków spółdzielczych, jak również wszelkiego rodzaju dotacje BS-ów do projektów inwestycyjnych i społecznych, których odbiorcami jest ludność lokalna. Korzyści te mogą być materialne i niematerialne. Korzyści materialne wspólnoty lokalnej wynikają z niższych cen produktów i usług w bankach spółdzielczych niż w bankach komercyjnych. Do korzyści niematerialnych ludności lokalnej można zaliczyć finansowanie przez BS-y sportu, kultury, sztuki i opieki społecznej. Głównym celem banków spółdzielczych jest tworzenie społecznej wartości dodanej dla ludności lokalnej poprzez zapewnienie jej wysokiej jakości produktów i usług po możliwie najniższych cenach oraz wspieranie gospodarczej i społecznej integracji środowisk lokalnych. Poprzez dotacje i inne formy finansowania banki spółdzielcze powinny odgrywać kluczową rolę w rozwoju regionalnym i lokalnym oraz wspierać spójność gospodarczą i społeczną. Działalności banków spółdzielczych mogą towarzyszyć również koszty społeczne, głównie wtedy, gdy oferta produktowo-usługowa tych banków skierowana do podmiotów lokalnych jest gorsza w porównaniu z ofertą rynkową banków komercyjnych. W takich sytuacjach banki spółdzielcze nie realizują swojej misji społecznej, a działają zgodnie z modelem biznesowym, którego głównym celem jest maksymalizacja zysku.

Korzyści i koszty społeczne wynikające z korzystania przez społeczności lokalne z kredytów i depozytów banków spółdzielczych*

Z analizy tabeli 1 wynika, że najwyższy poziom wskaźnika efektywności społecznej z działalności kredytowej (ESKAO) wystąpił w 1998 r. i 2008 r., a najniższy w 2000 r. Średni poziom omawianego wskaźnika w latach 1998-2008 wynosił 1,33%. W przypadku wskaźnika efektywności społecznej z działalności depozytowej (ESDAO) dodatnie wartości odnotowano w latach 1998-2000, a ujemne w pozostałych latach badań. Najwyższy poziom wskaźnik osiągnął w 1998 r., a najniższy w 2008 r. Średni poziom wskaźnika w latach 1998-2008 stanowił -0,34%. Wskaźnik efektywności społecznej z działalności kredytowej i depozytowej (ESKDAO) przybierał wartości dodatnie we wszystkich latach badań. Najwyższy jego poziom odnotowano w 1998 r., a najniższy w 2001 r., ze średnią wartością 0,99% w latach 1998-2008. W wartościach bezwzględnych korzyści społeczne z tytułu działalności kredytowej banków spółdzielczych w latach 1998-2008 wynosiły 4438 mln zł, zaś w przypadku działalności depozytowej wystąpiły koszty społeczne równe 2217 mln zł (tab. 3). Łącznie w latach 1998-2008 korzyści społeczne netto z tytułu działalności kredytowej i depozytowej banków spółdzielczych w Polsce osiągnęły 2221 mln zł. Należy zaznaczyć, że oszacowane efekty społeczne kredytów i depozytów oferowanych przez banki spółdzielcze uwzględniały regulacje państwa, tj. dopłaty Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa do kredytów preferencyjnych oraz podatek od dochodów kapitałowych, tzw. podatek Belki.

Przeanalizowano również efekty społeczne wynikające z udzielanych kredytów i zgromadzonych depozytów przez banki spółdzielcze w Polsce bez uwzględnienia regulacji państwa. Analizę korzyści i kosztów społecznych od kredytów z pominięciem regulacji państwa należy rozumieć taką sytuację, w której nie ma dopłat ARiMR do oprocentowania kredytów preferencyjnych. Oznacza to, że zamiast dopłat otrzymanych od państwa banki spółdzielcze muszą je uzyskać od kredytobiorców, poprzez podwyższenie stóp procentowych. Innymi słowy, kredytobiorcy w BS-ach regulują całość naliczonych odsetek bez subsydiowania ich przez państwo. W przypadku depozytów w analizie pomijany jest podatek od dochodów kapitałowych, który obniża korzyści społeczne depozytariuszy.

Analizowane wskaźniki efektywności społecznej w latach 1998-2008 przybrałyby ujemne wartości (tab. 2). Podobnie w poszczególnych latach badań w większości przypadków wystąpiłyby ujemne wartości badanych wskaźników. Ogółem koszty społeczne z tytułu korzystania z kredytów i depozytów banków spółdzielczych wyniosłyby w latach 1998-2008 4004 mln zł (tab. 4). Kredytobiorcy ponieśliby koszty społeczne w wysokości 2364 mln zł, zaś depozytariusze 1640 mln zł. Wynika z tego, że głównym źródłem korzyści społecznych uzyskiwanych przez wspólnoty lokalne w wyniku korzystania z produktów banków spółdzielczych są dopłaty państwa do oprocentowania kredytów preferencyjnych. Ważne podkreślenia jest to, że głównymi beneficjentami korzyści społecznych są kredytobiorcy. Podsumowując, uprzywilejowywani są kredytobiorcy, a dyskryminowani – depozytariusze. Państwo subsydiuje stopy procentowe od kredytów, natomiast w żaden sposób nie dopłaca do oprocentowania depozytów, stąd taka sytuacja.

* Wskaźnika efektywności społecznej z działalności ogółem ESOAO nie analizowano ze względu na brak danych dotyczących parametru U, tj. korzyści niepieniężnych, jakie uzyskiwały społeczności lokalne od banków spółdzielczych.

Tabela 1. Poziom wskaźników efektywności społecznej w sektorze banków spółdzielczych w Polsce w latach 1998-2008*

Table 1. Values of social efficiency indicators for the cooperative banking sector in Poland in the 1998-2008 period

Wskaźniki/ Indicators	Poziom wskaźników efektywności w latach [%]/Values of social efficiency indicators in years [%]											
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1998-2008
ESKAO	2,75	0,78	0,41	1,69	1,64	0,66	1,30	0,94	0,82	1,11	2,49	1,33
ESDAO	2,65	0,37	0,04	-1,68	-0,45	-0,28	-0,53	-0,44	-0,45	-1,00	-1,93	-0,34
ESKDAO	5,40	1,15	0,45	0,01	1,19	0,38	0,77	0,50	0,37	0,11	0,56	0,99

* Przy szacowaniu wskaźników efektywności społecznej uwzględniono regulacje państwa, tj. podatek od dochodów kapitałowych i dopłaty państwa do oprocentowania kredytów preferencyjnych, ESKAO – wskaźnik efektywności społecznej działalności kredytowej, ESDAO – wskaźnik efektywności społecznej działalności depozytowej, ESKDAO – wskaźnik efektywności społecznej działalności kredytowej i depozytowej/To estimate social efficiency indicators, there were included government regulations, i.e. capital gain tax and State subsidies for preferential loans' interest, ESKAO – an indicator of social efficiency in lending activity, ESDAO – an indicator of social efficiency in deposit activity, ESKDAO – an indicator of social efficiency both in lending and deposit activities

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Tabela 2. Poziom wskaźników efektywności społecznej w sektorze banków spółdzielczych w Polsce w latach 1998-2008*

Table 2. Values of social efficiency indicators for the cooperative banking sector in Poland in the 1998-2008 period

Wskaźniki/ Indicators	Poziom wskaźników efektywności w latach [%]/Values of social efficiency indicators in years [%]											
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1998-2008
ESKAO	-4,64	-2,94	-2,72	-0,68	-0,36	-0,72	-0,42	-0,49	-0,10	0,07	1,09	-1,08
ESDAO	3,27	0,46	0,05	-2,08	-0,56	-0,35	-0,66	-0,54	-0,56	-1,24	-2,39	-0,42
ESKDAO	-1,37	-2,48	-2,67	-2,76	-0,92	-1,07	-1,08	-1,03	-0,66	-1,17	-1,30	-1,50

* Przy szacowaniu wskaźników efektywności społecznej nie uwzględniono regulacji państwa, tj. podatku od dochodów kapitałowych i dopłat państwa do oprocentowania kredytów, pozostałe oznaczenia jak w tab. 1/To estimate social efficiency indicators, there were excluded government regulations, i.e. capital gain tax and State subsidies for preferential loans' interest; abbreviations as under tab. 1

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Tabela 3. Korzyści i koszty społeczne z tytułu korzystania przez klientów z kredytów i depozytów sektora banków spółdzielczych w Polsce w latach 1998-2008*

Table 3. Social benefits and costs for customers due to having loans and deposits provided by the cooperative banking sector in Poland in the 1998-2008 period

Społeczne korzyści/ koszty/Social benefits/costs	Korzyści i koszty społeczne w latach [mln zł]/Social benefits and costs in years [mln PLN]											
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1998-2008
Z działalności kredytowej/From bank lending activity	343,9	118,1	73,3	361,9	384,6	170,7	372,2	320,3	345,9	541,6	1405,8	4 438,3
Z działalności depozytowej/ From bank deposit activity	331,5	56,6	7,0	-359,3	-105,9	-72,7	-152,9	-148,5	-191,3	-491,2	-1090	-2 217,1
Z działalności kredytowej i depozytowej/From bank lending and deposit activities	675,4	174,7	80,3	2,5	278,7	98,0	219,4	171,8	154,6	50,4	315,4	2 221,2

* Przy szacowaniu korzyści/kosztów społecznych uwzględniono regulacje państwa, tj. podatek od dochodów kapitałowych i dopłaty państwa do oprocentowania kredytów preferencyjnych/To estimate social benefits/costs, there were included government regulations, i.e. capital gain tax and State subsidies for preferential loans' interest

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Tabela 4. Korzyści/koszty społeczne z tytułu korzystania przez klientów z kredytów i depozytów sektora banków spółdzielczych w Polsce w latach 1998-2008*

Table 4. Social benefits/costs for customers due to having loans and deposits provided by the cooperative banking sector in Poland in the 1998-2008 period

Społeczne korzyści/koszty/ Social benefits/ costs	Korzyści i koszty społeczne w latach [mln zł]/Social benefits and costs in years [mln PLN]											
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1998-2008
Z działalności kredytowej/ From bank lending activity	-581,6	-445,1	-482,1	-144,9	-83,8	-184,6	-120,7	-166,4	-43,2	34,1	-145,6	-2 363,9
Z działalności depozytowej/ From bank deposit activity	409,3	69,9	8,6	-443,6	-130,7	-89,7	-188,7	-183,4	-236,2	-606,4	-248,8	-1 639,7
Z działalności kredytowej i depozytowej/ From bank lending and deposit activities	-172,4	-375,2	-473,5	-588,6	-214,5	-274,4	-309,4	-349,8	-279,5	-572,3	-394,4	-4 004,0

* Przy szacowaniu korzyści/kosztów społecznych nie uwzględniono regulacji państwa, tj. podatku od dochodów kapitałowych i dopłat państwa do oprocentowania kredytów preferencyjnych/*To estimate social benefits/costs, there were excluded government regulations, i.e. capital gain tax and State subsidies for preferential loans* ' interest

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Wnioski

- Średni poziom oszacowanych wskaźników efektywności społecznej z działalności kredytowej, depozytowej oraz kredytowej i depozytowej ogółem w bankach spółdzielczych w Polsce w latach 1998-2008 wyniósł odpowiednio: 1,33, -0,34 i 0,99%. Kredytobiorcy uzyskiwali zatem korzyści społeczne, zaś depozytariusze ponosili koszty społeczne. Można stwierdzić na tej podstawie, że założona hipoteza badawcza została odrzucona.
- Podstawowym czynnikiem decydującym o korzyściach społecznych klientów BS-ów są dopłaty państwa do oprocentowania kredytów preferencyjnych. Głównymi beneficjentami tych korzyści są rolnicy, ponieważ większość kredytów preferencyjnych skierowana jest na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich.
- Banki spółdzielcze uprzywilejowują kredytobiorców, natomiast dyskryminują depozytariuszy. Wprowadzony przez państwo górny pułap stóp procentowych od kredytów preferencyjnych wymusił na bankach spółdzielczych obniżenie stóp procentowych od depozytów, a w rezultacie obniżenie kosztów odsetkowych. Tak zaoszczędzone środki z działalności depozytowej są kierowane na pokrycie strat z działalności kredytowej. Z punktu widzenia klientów BS-ów, beneficjentami korzyści materialnych są kredytobiorcy, a ponoszącymi koszty – depozytariusze. Uogólniając, banki spółdzielcze w Polsce zorientowane są na kredytobiorców.
- Istnieje zagrożenie, że w przyszłości dopłaty państwa do kredytów preferencyjnych będą coraz niższe, a w konsekwencji klienci banków będą czerpać mniejsze korzyści społeczne. Unia Europejska, m.in. ze względu na istnienie dopłat bezpośrednich do rolnictwa, systematycznie naciska na ograniczenie kwot udzielanych kredytów preferencyjnych z dopłatami państwa do oprocentowania. Wątpliwe, aby przy ograniczeniu tej formy pomocy państwa banki spółdzielcze w Polsce były w stanie z własnych środków tworzyć społeczną wartość dodaną, której beneficjentami będą klienci środowisk lokalnych.
- Wspieranie finansowe przez państwo nie powinno ograniczać się wyłącznie do dopłat do oprocentowania kredytów preferencyjnych. Powinno również obejmować dopłaty do oprocentowania niektórych rodzajów depozytów, przykładowo takich, które stanowiłyby źródło finansowania ważnych projektów społecznych oraz inwestycyjnych, np. związanych z ochroną środowiska. Wydaje się, że równoczesne państwowe dofinansowanie do kredytów i depozytów spowodowałoby zajęcie przez banki spółdzielcze pozycji neutralnej wobec swoich klientów i nie następowałoby, jak obecnie, uprzywilejowanie wybranych grup klientów i dyskryminowanie innych. Warto, by państwo w swej przyszłej polityce społeczno-ekonomicznej uwzględniło argumenty za równomiernym rozłożeniem korzyści lub kosztów społecznych na dwie główne grupy klientów bankowych, znajdujących się po przeciwnych stronach rynku, tj. na kredytobiorców i depozytariuszy.

6. Za wspomaganie banków spółdzielczych przez państwo przemawia również fakt, że są one niewielkimi instytucjami finansującymi różnego rodzaju projekty i inicjatywy społeczne. Banki te nie mogą współfinansować działalności społecznej wyłącznie z wypracowanej nadwyżki, ponieważ same muszą rozwijać się, jeśli mają sprostać konkurencji na lokalnych rynkach finansowych ze strony banków komercyjnych.
7. Pomimo różnych zauważalnych mankamentów działalności banków spółdzielczych w Polsce, należy podkreślić że bardzo często współfinansują one imprezy kulturalne, oświatowe i sportowe. Wspierają finansowo szkoły, kluby sportowe, stowarzyszenia osób niepełnosprawnych, stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju regionalnego i lokalnego, koła gospodyń wiejskich, biblioteki i różnego rodzaju wystawy i pokazy artystyczne organizowane w regionie. Pod tym względem w jakimś stopniu wyręczają (uzupełniają) państwo w realizacji polityki społecznej i kulturalnej.
8. Wydaje się konieczne, by banki spółdzielcze aktywnie uczestniczyły w tworzeniu oraz realizacji polityki społecznej i regionalnej w Polsce. Powinny one w swej działalności rozwijać paradygmat ekonomii społecznej. Ich aktywność powinna obejmować przede wszystkim małe miasta i obszary wiejskie, gdzie stopień wykluczenia społecznego jest największy. Banki spółdzielcze mają szansę na przetrwanie i dalszy rozwój pod warunkiem, że pozostaną w zgodzie z ich mottem „wspierać i służyć”.

Literatura

- Aiken M.** 2005: Przedsiębiorstwo społeczne w ekonomii społecznej. Rozwiązania brytyjskie na tle tradycji europejskiej. *Trzeci Sektor*, 2, 59-72.
- Amin A., Cameron A., Hudson R.** 2001: *Placing the social Economy*. Routledge, London.
- Birkhoelzer K., Lorenz G.** 1999: *The Employment potential of social enterprises in 6 EU member states*. Technologie-Netzwerk, Berlin.
- Borzaga C., Spear R.** 2004: *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries*. Edizioni 31, Trento.
- Chaves R., Monzon J.L., Stryjan Y., Spear R., Karafolas S.** 2005: *The future of co-operatives in a growing Europe*. CIRIEC-España, Valencia.
- Defourny J.** 2005: Przedsiębiorstwo społeczne w poszerzonej Europie: koncepcja i rzeczywistość. [W:] *Ekonomia społeczna: II Europejska Konferencja Ekonomii Społecznej*. Materiały Ministerstwa Polityki Społecznej, Warszawa, 43-65.
- Defourny J., Monzon Campos J.** 1992: *E'conomie sociale (entre 'economie capitaliste et 'economie publique). The Third Sector (cooperatives, mutual and nonprofit organizations)*. De Boeck Universit'e – CIRIEC, Bruxelles.
- Fernandez J.** 2006: *Structural changes in the development of European co-operative societies*. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 77(1), 107-127.
- Kendall J., Anheier H.K.** 1999: *The third sector and the European Union policy process*. *Journal of European Public Policy*, 6, 283-307.
- Leś E.** (red.) 2008: *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Wprowadzenie do problematyki*. Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Monzon J.L., Chaves R.** 2008: *The European social economy – concept and dimensions of the third sector*. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 79, 549-577.
- Pearce J.** 2003: *Social enterprise in any town*. Calouste Gulbenkian Foundation, London.
- Powell W.** (ed.) 1987: *The nonprofit sector. A Research Handbook*. Yale University Press, New Haven.
- Roelants B.** 2002: *Rozszerzenie ekonomii społecznej: dokument przygotowawczy na I Europejską Konferencję Ekonomii Społecznej w Europie Środkowo-Wschodniej*. Wyd. cEcOP, Praga.
- Salamon L.M., Anheier H.K.** 1997: *Defining the nonprofit sector – a cross-national analysis*. Institute for Policy Studies. The Johns Hopkins University.
- Shrage E., Fontan J.M.** (ed.) 2004: *Social economy. International debates and perspectives*. Black Rose Books, London.
- Tomas-Carpi J.A.** 1997: *The prospects for a Social Economy in a changing world*. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 68, 247-279.
- Westlund H.** (ed.) 2001: *Social economy i Sverige (Social Economy in Sweden)*. Fritzes, Stockholm.

Summary

Paper presents the social benefits and costs to the local communities generated by the activities of the cooperative banks in Poland over the years 1998-2008. Estimated social efficiency ratios of the cooperative banks performance indicate that bank borrowers were the main beneficiaries of the social benefits, while bank depositors were the main bearers of the social costs. The key determinant of the social benefits for the cooperative banks' customers were the State subsidies for the preferential loans' interest.

Adres do korespondencji:

dr Tomasz Siudek
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomii i Organizacji Przedsiębiorstw
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
tel. (22) 593 42 26
e-mail: tomasz_siudek@sggw.pl